

NIKOLA BATUŠIĆ
Zagreb

VLADIMIR – DRAMSKI FRAGMENT
IGNACA KRISTIJANOVIĆA

VLADIMIR – DRAMA FRAGMENTE VON IGNAC KRISTIJANOVIĆ

Im Beitrag wird das handschriftliche Dramenfragment von Ignac Kristijanović - Vladimir, Kralj Horvatzki, Zreszni Domorodez, v jednom izpelyanyu napervoz-tavlyen aus dem Jahre 1832. analysiert.

Među Kristijanovićevim rukopisima nalazi se i fragment drame pod naslovom **Vladimir, Kralj Horvatzki, Zreszni Domorodez, v jednom izpelyanyu napervoz-tavlyen**.¹ U dnu prvoga lista čitamo ovaj podatak: **Od Ign. Kristianovich Tomashu Mikloushich prikazan, 1832**. Naslov drame, spomenuta bilješka o autoru i sâm tekst pisani su istom rukom, ne pretjerano teško čitljivim rukopisom kajkavske grafije, uz napomenu da su imena osoba na početku svakoga prizora izvedena kaligrafski, pri čemu se naročito ističu majuskule.

Fragment Kristijanovićeve jednočine drame **Vladimir** sadrži **Predgovor** (jedna stranica), dva cijela prizora (prvi na gotovo dvije stranice, drugi na sedam i pol stranica) i nepotpuni, treći prizor, na četiri i pol stranice.

Ime protagonista na naslovnici fragmenta glasi **Vladimir**, premda se glavni lik na početku svakoga prizora naziva **Vladimir**. Unutar fragmenta nalazimo na oba oblika. Opređjelili smo se za **Vladimir**, kao što je to u svom radu učinila i Olga Šojat.²

Kristijanovićevoj drami prethodi **Predgovor**, koji najprije ukratko sažima fabulu, dok se na njegovu kraju autor obraća gledateljima koje moli da strpljivošću razvesele i okrijepe one koji će pokazati kraljevićeve vrline, tj. glumce potencijalne predstave.

U **Predgovoru** se kaže:

Vszaki Narod oszebujnem Jezikom szvojem dichisze, gdo Horvatom za zlo vzeti bude mogel, ako y oni ztarinskeh vitezov szvojech Diku, y posthejne z plemenitim y rassvijenem Jezikom izvissuju? Vladimir, kralj szlovenzki je vitez, kojega iskasz nash vam Poszlushite-lyi na pervo poztavlya: Vladimir, koi vlovlen od Bulgarszkoga Kralya, raishi i Szusen oztati hoche, y sivlenye izgubiti, nego Kralyesztvu Horvatzkom po izkuplenyu szvomu skoditi: Viteza ovoga Horvatzkoga Piszma y vredni Domorodzi fale: Plemen /iti/ Poszlus-

bitelji, vi one, koji negovu kreposzt izkazati seliu, z dobrovolnem Poszlushajnem i Zterplivnoztjum rasveszelite y batrivete.

Prvi iskaz (prizor) sastoji se isključivo od Vladimirova monologa. Mladi je kraljević ranjen u boju, nakon čega se kao zarobljenik našao u bugarskom taboru. Gotovo plačući pita se je li zaista sužanj? Je li tako počeo svoja "perva vojačkoga navuka leta", uzaludno vapeći "da vsa ova samo senja jesu". U djetinjstvu je sanjao isključivo o oružju, vojsci i ratu, a sada mu je teško jer ga neprijatelji drže djetetom i slabićem. Smjestili su ga u šator "nakinčen, prikladen, kakti da bi himbena žena vu njemu prebivati morala, sramnosno prebivališće za jednoga vojnika", dok mu se umjesto straže "služba od vseh stranih ponuđa", što je "špotljivo" za Horvata.

U drugom prizoru ulazi u šator Strato, kraljev pouzdanik i bugarski vojskovođa, koji Vladimira pozdravlja titulom "herceg". Mladić nije oduševljen posjetom, radije bi ostao sâm. Iz dijaloga doznajemo da je Strato došao po kraljevu nalogu. Vladimir zahtijeva da se prema njemu postupa "kakti prema vojniku, ne kakti jedni ženi", želeći podnositi sve nedaće zarobljenika. Strato govori kako on sužnja zbog njegove mladosti mora ljubiti, dok bi Vladimir radije da ga se kao vojnika i junaka boji, što kraljev izaslanik uvažava dodajući kako bi Bugari ratovali s izvrsnom vojskom kada bi se u njezinim redovima nalazili takvi vojnici kao što je Vladimir. Mladić mu ponosno odgovara neka "ostavi prilizavajne" budući da u ovom času ne može biti opasan neprijatelj, jer mogu to biti samo oni koji bi, po njegovu mišljenju, činili značajnija djela. Tijekom dijaloga Vladimir doznaje da je kraljev savjetnik koji ga je pohodio - "viteški Strato" - onaj isti koji je pobijedio njegova oca kod "Vune /Une/ potoka". Nato Strato odvrća kako se nerado sjeća toga međusobnog boja jer otac se Vladimirov ubrzo osvetio, te ponovno laska mladiću: takav otac mora imati isto takva sina. Vladimir, uvidjevši da pred sobom ima časna i otvorena čovjeka, počinje otvarati svoje srce. Molio je ranjenoga oca da ga pusti u rat, a to je odobrio Legled ("on je mojega oca Strato"), koji će s Vladimirom "zutra planine ove preseći ter puta prema Vune otprtoga obdržati". Vladimir je nakon probdjevene noći navukao oklop, "lasi pod kalpak spravil", naoružao se očevim mačem i uzjahao konja. Vojnicima je održao govor, a zatim su krenuli. U dugom monologu pripovijeda kako se nikada nije sretnije osjećao nego "vu tom pajdaštvu najvugodnejšem". Došlo je do bitke u kojoj se Vladimir svim silama bacio na protivničke čete. Udaljivši se od glavnine vojske bio je ranjen i zarobljen. Pričajući, Vladimir plače, premda se boji da će mu se Strato smijati. Nije to, međutim, dječji plač koji bi nekoga mogao ganuti. Vladimir plače zbog toga što očeva ljubav, njegova dosadašnja najveća sreća, postaje njegovom najvećom nesrećom. Boji se, naime, da otac zbog ljubavi ne bi njegov život pretpostavio svojim zemljama, budući da će bugarski kralj zatražiti i zasigurno od njegova oca dobiti mnogo zemlje za mladićev otkup. Izgubit će u jednom danu više no što je za tri godine teškoga ratovanja dobio krvlju svojih plemića i zahvaljujući vlastitim, kraljevskim ranama. Kako bih tada mogao doći pred njegovo lice, ja "mojega oca podložnik", pita se Vladimir. Umre li, međutim, bez srama i pomilovanja, kako će s oholim i mračnim pogledom mimo njega prolaziti "duhi vitezov oneh, koteri življenjem svojem, ono poštenje, onu hasen ocu mojemu zakupili su, koju on za mene nevrednoga štima, vezda neprijatelja predati moral bi. Ovo više je neg čutljivo srce podnesti more". Strato tješi Vladimira jer "navadna je falinga mladiča za nesrećnejšega držati se nega istina je, tvoj stališ ni tak nesrećen". Strato najavljuje kralja Salamona, čijim dolaskom započinje treći prizor.

Bugarski kralj objašnjava Vladimiru kako ratovi koje kraljevi međusobno moraju voditi "ne moraju biti osobina neprijateljstva", pa stoga grli "mladoga hercega". U Vladimiru Salamon prepoznaje oca "ar čutim da mlajšega oca tvojega vu tebi obimljem". Pita nadalje bugarski suveren svoga zarobljenika da li je ikada čuo od oca kako su oni nekoć u mladosti bili blizi prijatelji, sve dok se zbog nekih sumnji nisu morali razići. Na te laskave riječi o vlastitu ocu Vladimir odgovara stalozeno: "Oprosti, o kralj, ako vu odgovoru na slatke reči hladnoga mene nahadaš. Mladost moja vučena je misliti, ne pako zbornogovoriti. Kaj meni tko more pomoći, da negda ti i otec moj prijatelji bili ste, kak ti pripovedaš (...) Ne odvlači, o Kralj, ne odvlači zdvojenje moje. Do sada govoril si polag navade Dvora, vezda govori poleg čutejna kralja, koteri suprotivnika dike i mogućnosti svoje pred oblastjum ima". Intervenira Strato koji moli kralja da ne ostavlja mladića "vu dvojnosti stališa". Javlja se brzom replikom Vladimir uviđajući da ga bugarski kralj namjerava ponuditi na otkup te pita "z kulikimi orsagi njega otec zkupiti ima"? Lukavi Salamon potvrđuje kako su Vladimirove riječi razborite i kako je to "človeško govorenje", a tako je jednoć govorio i njegov otac. Dolazi, međutim, do ključnoga obrata u ovom napetom dijalogu. Salomon nastavlja ovim riječima: "O, da bi i moj sin, mene ne meineje vreden, tako svojem ocem govoril". Doznajemo, dakle, da Salomon ima sina Polimexa, koji se nalazi u zarobljeništvu Vladimirova oca jer "tak hotela je sreča vojnička, koteru vagu na obodve strani jednako je potegnula". Strato počinje pripovijedati kako je Polimex pao u ropstvo. Salamonove čete na koje je Vladimir udario prebrzo, vodio je Polimex. Kada su Vladimirovi vojnici uvidjeli kako je njihov vođa pao, a misleći da je mrtav, "potekli su na juriš proti našem", usredotočeni na onoga kojim će nadomjestiti svoj veliki gubitak. Bio je to Salamonov sin. Na kraju Strato poučava Vladimira: "Ne on koji hitrije, nego on koteri segurneje na neprijatelja vudre preobladajna bližnejši postane. Vuzmi si to v pamet, ti preveč ognjen Herceg, drugač mogel bi budući vitez vu prvom svetu poginut". Slijedi Salomonov odgovor Stratu kako su ovakve upute doduše prijateljske, ali da ih Vladimir ne prima baš rado.

Ovdje se, prije svršetka trećega prizora, fragment prekida.

Iz **Predgovora** drami doznali smo da Vladimir radije ostaje sužnjem čak i po cijenu života, no da bi hrvatskom kraljevstvu štetio nakon što otkupom, očito za velik dio hrvatskoga državnog prostora, bude oslobođen. Kako se, međutim, razvijala fabula nakon trećega prizora, niti znamo niti sa sigurnošću možemo pretpostaviti.

Olga Šojat kaže kako nije moguće utvrditi da li je "drama napisana u cijelosti, pa se dio izgubio, a sačuvao se samo taj nedovršeni prijepis, ili je Kristijanović nakon kratka rada sustao i napustio dalje pisanje".³ S ovim se mišljenjem moramo složiti sve dok se, možda, ne pronađu novi podaci o rukopisu **Vladimira**.

Fragment drame, ma kako skromna opsega bio, nameće ipak nekoliko zanimljivih pitanja. Riječ je prije svega o izvornosti Kristijanovićeve teksta, a potom o temi, njezinoj provedbi i, konačno, **Vladimirovu** mjestu unutar hrvatske dopreporodne, kajkavske drame.

Da li je drama "originalna, ili možda prerada ili prijevod, dosad nije utvrđeno" zaključila je svojedobno Olga Šojat,⁴ ne ulazeći dublje u tematsku analizu teksta⁵ i ocjenjujući **Vladimira** krajnje nepovoljno. Izvornost Kristijanovićeve djela nećemo niti ovom zgodom moći meritorno procijeniti jer nismo našli nikakvih pouzdanih dokaza o možebitnom **izravnom** predlošku kojim se naš pisac mogao poslužiti. No, tema njegove drame otkriva ipak niz do sada neistraženih i, čini se, zanimljivih pitanja.

Iz Kristijanovićeve predgovora doznajemo da je radnja drame locirana u Bugarskoj za vrijeme vladavine kralja Salamona, a da se glavni lik, slovenski kraljević Vladimir, pripadnik hrvatskoga kraljevstva, nalazi u njegovu sužanjstvu. Bez obzira na Kristijanovićeve nepreciznosti u imenima likova i njihovoj nacionalnoj pripadnosti (Vladimir - Vladomir, odnosno Salomon koji je jamačno derivirani povijesni Samuel - Samuilo, 976. - 1014.), tema njegove drame očito je inspirirana legendom o blaženom kralju Vladimiru (umro 1016.), jednom "od središnjih tekstova Dukljaninova Ljetopisa"⁶, činjenicama o njegovu ropstvu, a kasnije i mučeničkoj smrti. Taj je dio kronike napisan djelomice i prema povijesnim podacima koji govore o romantičnoj ljubavi dukljanskoga kralja Vladimira⁷ i bugarske kraljevske kćeri Kosare, ali se u Dukljaninov spis upleću i hagiografski elementi o Vladimirovim čudesima prije i nakon njegove mučeničke smrti. Ima, međutim, i mišljenja da se segment legende o Vladimiru našao u Ljetopisu posredovanjem viteških križarskih priča koje su dolazile u Duklju, dok neke interpretacije tumače Vladimirov lik kao sintezu kršćanskih i viteških duhovnih ideala.⁸ Legenda o Vladimiru i Kosari kao idealnim, romantičnim ljubavnicima, ušla je i u hrvatsku usmenu književnost, a opjevao ju je u svom **Razgovoru** i Kačić.

Budući da je Kristijanovićeve drama sačuvana tek u kraćem fragmentu, teško bismo mogli tvrditi da su njezini prvi prizori, pa možda i cijelo djelo, izravno potaknuti Dukljaninovim spisom. Ali da je naš autor preuzeo neke povijesne činjenice o dukljanskom kralju - koga je, doduše, pretvorio u Hrvata - kao i motive legende o suverenu-čudotvorcu Vladimiru, čini se da neće biti sporno. Osim Ljetopisa, u tome mu je zacijelo mogao pomoći i Kačić. No kako je iz fragmenta razvidno - uzimajući u obzir **Predgovor** i tri prizora - teško je povjerovati da je u predviđenoj **jednočinki** - što je za povijesnu dramu onoga vremena više no bizaran slučaj - moglo biti mjesta i za još jedan ženski lik, za Kosaru.

Naša je pretpostavka da je Kristijanović pisao za maskulino kazalište. No, teško bismo mogli tvrditi kako je Vladimira namijenio teatru u zagrebačkom Sjemeništu, gdje je kao duhovnik službovao od 1831. do 1834.,⁹ dakle upravo u vrijeme nastanka drame. Da je djelo bilo namijenjeno pozornici, razvidno je iz **Predgovora** u kome se glumac, interpret ovoga proslava, obraća gledateljima u dvorani i sukladno konvenciji moli za njihovu dobrohotnost i strpljivost. No, budući da su se u sjemenišnom kazalištu na Kaptolu izvodile isključivo komedije i poučljivi prosvjetiteljski igrokazi, Vladimir bi u pokladno doba, kada se u tom teatru jedino i održavaju predstave, temom djelovao posve neprimjereno.

Pa ipak bismo upravo u svezi s tematskom i dramaturškom strukturom drame (koliko je to s obzirom na fragment kojim raspolažemo uopće moguće) pokušali ponuditi pretpostavku o Kristijanovićevim možebitnim uzorima, izvorima i praktičnim scen-skim namislama.

U kazalištu isusovačkoga kolegija u Zagrebu prikazana je godine 1732. drama pod naslovom **Princeps pro populo victima, sive Divus Vladimirus Podgoriae Rex et martyr**.¹⁰ Drami, kao i u većini slučajeva kada je riječ o djelima izvedenima na hrvatskim jezuitskim pozornicama, ne poznajemo autora. Sastavljena je "eleganti metro", a prema riječima kolegijškoga kroničara svidjela se publici ("omnibus placuit"). Nema dvojbe da je tematizirala sudbinu dukljanskoga kralja u isusovačkoj inačici, dakle isticala mučeničku smrt kršćanina Vladimira za dobro vlastita naroda. U popisu repertoara hrvatskih isusovačkih kazališta nalazi se niz drama slične tematike, u kojima su prota-

gonisti brojne legendarne ili povijesne ličnosti što su položile život za vlastita kršćanska opredjeljenja ne samo u europskim zemljama, već i na dalekom Istoku, posebice u Japanu.¹¹

Pozivom na dramaturšku strukturu isusovačke drame, a naročito na uzore koje je Kristijanović mogao nasljedovati iz nacionalne sredine - pri čemu posebice smjeramo na Šibenekova kajkavskoga *Lysimachusa* (Graz, s.a., izvedba u Zagrebu 1768.), držimo da *Vladimir*, ne samo zbog sličnosti teme s latinskim djelom izvedenim 1732. u zagrebačkom jezuitskom kolegiju, iskazuje nedvosmislene podudarnosti s isusovačkom dramaturškom matricom.

Kao i gotovo svaka isusovačka drama, i Kristijanovićev *Vladimir* ima na početku svojevrсни prolog-predgovor, odnosno sinopsis u kojemu autor ukratko iznosi sadržaj djela. Kod nekih se pisaca navode i vrela (kronike, povijesni spisi i sl.), kojima su se služili, što u Kristijanovićevu slučaju izostaje. Međutim, on ipak navodi kako *pismo viteza ovoga Horvatzkoga fale*, što će reći kako je dramatičar upoznat s izvorima za Vladimirov život i sudbinu. To što ga je učinio Hrvatom samo svjedoči o autorovu jasnom nacionalnom opredjeljenju, koje je u tom trenutku bilo jače od povijesnih, i, očito, njemu poznatih činjenica.

Veze Kristijanovićeve fragmenta s isusovačkom dramom pokazuju i neke njegove idejne, kao i dramaturške značajke. Jezuitska je, naime, dramaturgija mnoga svoja obilježja dugovala francuskom klasicistu Corneilleu. Od njega je preuzela kanon staleške klauzule (*action illustre*), kao i načelo da radnja u tragediji mora biti *izvanredna* (*extraordinaire*), pa čak i *nevjerojatna* (*invraisemblable*). Kajkavski *Lysimachus*, koga je Kristijanović očito poznao, upravo paradigmatički dokazuje poštovanje svih glavnih Corneilleovih zahtjeva kojima se mjeri vršnoća tragedije. Uz jedinstvo vremena i mjesta, u *Vladimiru* je staleška klauzula primijenjena dosljedno, radnja je odista "izvanredna", a u trećem (i nama posljednjem poznatom) prizoru postaje i "nevjerojatnom", jer odjednom doznajemo kako i Vladimirov otac drži u sužanjstvu sina protivničkoga kralja. Dodamo li kako su Kristijanovićeви likovi časni ljudi puni vrlina, kako drama temom najavljuje zbivanja oko nekih bitnih pitanja opstojnosti i čvrstoće države (Corneille bi rekao *les grands intérêts d'État*), eto razloga koji će nas dovesti do uvjerljive tvrdnje kako je riječ o klasicističkoj matrici isusovačke inspiracije. U njoj ćemo naći i nekoliko tipičnih baroknih topoa, kao primjerice onaj o *snu* iz prvoga prizora, *snu* o kome se mašta kao o boljem obliku života - što je Kristijanović, doduše u ponešto drugačijoj varijanti, mogao pročitati i u *Svetom Aleksiju* svoga prethodnika Tita Brezovačkoga.

Da li je Kristijanović mogao poznavati isusovački latinski rukopis iz 1732. o *Božanskom Vladimiru, kralju i mučeniku*, ne možemo znati, pa niti pretpostaviti da ga je prevodio ili adaptirao, ali da je bio dobro upoznat s jezuitskom dramaturškom tehnikom - neće biti sporno.

U scenskom je pak smislu djelo zacijelo namijenio školskom kazalištu. Ako isključimo sjemenišni teatar na Kaptolu, ostaje još đачki teatar u Plemičkom konviktu na Gradecu, gdje je početkom 19. st. izvedeno nekoliko predstava, a 1804. i *Matijaš grabančijaš dijak* Tita Brezovačkoga. Premda se je i ovdje glumilo o pokladama, tema *Vladimira* čini se primjerenija ovoj no kaptolskoj amaterskoj đачkoj sceni. Sigurno je jedino da usprkos mogućem jezuitskom uzoru, Kristijanović svoju dramu nije mogao namijeniti isusovačkim gojencima jer je red 1773. na duže vrijeme ukinut.

U kontekstu predilirske kajkavske drame Kristijanovićeve je Vladimir posve zakašnjava pojava pa ovaj fragment nikako ne valja uspoređivati s Rakovčevim ili Vukotinićevim djelima koja nastaju upravo u to vrijeme. U izvornom *Duhu* (1832.) Rakovac je nedvosmisleni pretpreporodni romantik, dok je Vukotinić *Golubom* (1832.) te *Pervim i zadnjim kipom* (1833.) neupitni sljedbenik kasnoromantičke njemačke viteške, odnosno građanske romantičke drame. Kristijanovića, dakako, ne valja dovoditi niti u blizinu Titu Brezovačkome, s kojim nema niti tematskih niti dramaturških sličnosti.

Fragment Vladimir pripada po temi i dramskoj strukturi modelu poznatom iz isusovačke školske drame. Nacionalna sastavnica teme, najavljena u Predgovoru a djelomice eksponirana i u postojećim prizorima, jezuitskoj hrvatskoj drami nikako nije bila strana, a da ju je u pretpreporodnom vremenu Kristijanović namjeravao naročito naglasiti, neće biti nimalo sporno.

SAŽETAK

U radu se raspravlja o rukopisnom dramskom fragmentu *Vladimir, Kraly Horvatzki, Zreszni Domorodez, v jednom izpelyanyu napervoztavlyen* Ignaca Kristijanovića iz 1832. Fragment sadrži predgovor drami, prva dva cjelovita te dio trećega prizora. Riječ je o jednočinoj pseudopovijesnoj tragediji koja tematizira bugarsku povijest svršetka 10. i 11. st. za vrijeme vladavine cara Samuila (976-1014), sa snažnom interpolacijom hrvatskoga motiva preko domoljuba Vladimira, hrvatskoga kraljevića koji se našao u bugarskom sužanjstvu. Tema potječe možda iz Dukljaninova *Ljetopisa*, a možda je preuzeta iz drame nepoznata pisca prikazane u isusovačkom kolegiju u Zagrebu 1732. pod naslovom *Princeps pro populo victima, sive Divus Vladimirus Podgoriae Rex et martyr*. Bez obzira na skromni opseg fragmenta, moguće je zaključiti da je ovo djelo jasnih klasicističkih obilježja kakva iskazuje isusovačka školska drama.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Beitrag wird das handschriftliche Drammenfragment von Ignac Kristijanović - Vladimir, Kraly Horvatzki, Zreszni Domorodez, v jednom izpelyanyu napervoztavlyen aus dem Jahre 1832. analysiert. Das Fragment enthält ein Vorwort, zwei vollständige Einführungszenen und ein Bruchstück der dritten Szene dieses geplanten Einakters. Es handelt sich um eine pseudohistorische Tragödie aus der bulgarischen Geschichte zur Zeit des Kaisers Samuilo (976 - 1014). Die kroatische nationale Komponente in diesem Werk ist durch den jungen Thronfolger Vladimir, der sich in bulgarischer Gefangenschaft befindet, vertreten. Das Thema stammt vielleicht aus der Dukljanin *hronik*, man kann aber auch voraussetzen dass Kristijanović vom Jesuitendrama beeinflusst wurde, das unter dem Titel *Princeps pro populo victima, sive Divus Vladimirus Podgoriae Rex et martyr* in Zagreber Kollegiumstheater 1732. aufgeführt wurde. Ohne Rücksicht auf quantitative Bescheidenheit dieses Fragmentes, darf man schliessen dass in *Vladimir*, wenn auch in vorhandener Form, klare thematische und dramaturgische Elemente einer klassizistischen Jesuitenschultragödie festzustellen sind.

BILJEŠKE

¹ Fragment na koji je prva upozorila Olga Šojat nalazi se u Arhivu HAZU, sign. Ia 82. Neuvezani autograf bez originalne je paginacije. Arhivska paginacija 1-8 odnosi se na listove, pri čemu svaka brojka označava jedan list s po dvije stranice veličine 19,1 x 12,1 cm.

Opis rukopisa nalazi se u radu Olge Šojat *Život i rad Ignaca Kristijanovića*, RAD, knj. 324, str. 63-114., JAZU Zagreb 1962., temeljnoj raspravi za proučavanje Kristijanovićeve djela i života.

² Usp. nav. dj. u bilj. 1, str. 97.

³ Dj. nav. u bilj. 1, str. 72.

⁴ Dj. nav. u bilj. 1, str. 73.

⁵ Autorica, nav. dj. u bilj. 1, str. 73 zadovoljava se zaključkom kako pri usporedbi Vladimira s Mikloušićevim dramskim radom Kristijanovićevo djelo svakako znači napredak, dok u odnosu na Vukotinovićeve drame *Golub* (1832.) i *Prvi i zadnji kip* (1833.) teško možemo odrediti kome bi valjalo odrediti prednost u kvaliteti. Začuđuje da Olga Šojat uspoređuje vrijednost fragmenta Kristijanovićeve drame sa cjelovitom komedijom *Matijaš grabancijaš dijak* Tita Brezovačkoga, pa joj je na taj način lako tvrditi kako "uz živahnoga, duhovitog i precizno izrađenog Matijaša, Vladimir djeluje mrtvo, bezbojno, plačljivo, gotovo dosadno".

⁶ Usp. M. Bošković: *Usmena književnost*, u M. Bošković Stulli - D. Zečević, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. I., - *Usmena i pučka književnost*, str. 71.-72., Zagreb 1978.

⁷ O Vladimirovoj vladavini Dukljom, njegovim ratovima "sa Samuilovom Makedonijom" koji počinju u devetom desetljeću X. st., njegovu sužanjstvu, vjenčanju sa carevom kćerkom te smrću u Prespi kamo je domamljen prijevarom, usp. nadalje pregledan članak Pavla Mijovića u *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. III., str. 71., s.v. *Crnogorci* (*Postanak i razvoj*, str. 71.), Zagreb 1984.

⁸ Usp. *Ljetopis popa Dukljanina*, XXXVI. prir. Vladimir Mošin, str. 78.-85., Zagreb 1950. Dukljanin u Vladimirov životopis upleće legendu kako je već kao mladi vladar izmolio od Boga da mu poštedi narod zmija otrovnica. Nakon što se Vladimir oženio Kosarom, Samuilovom kćerkom, i vladao u svojoj zemlji, ubijen je na prijevaru 22. svibnja 1016. godine, što potvrđuju i bizantski ljetopisci. Pozivajući se ponovno na legendu, Dukljanin navodi kako su "mnogi ljudi, mučeni raznim bolestima, ozdravili kad su ušli u crkvu i molili nad njegovim grobom".

O utjecaju elemenata viteških križarskih priča u legendi o Vladimiru usp. Ivan Slamnig: *Hrvatska književnost prije preporoda kao organski dio evropskog književnog kretanja*, u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* (zbornik), ur. A. Flaker i K. Pranjić, str. 19.-49., Zagreb 1970.

⁹ Usp. O. Šojat, dj. nav. u bilj. 1, str. 69.

¹⁰ Usp. Franjo Fancev: *Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkoga kolegija u Zagrebu* (1606-1772.), *Starine*, knj. XXXVIII., str. 209., Zagreb 1937.

¹¹ Usp. Miroslav Vanino: *Isusovci i hrvatski narod*, sv. I., Zagreb 1969. i Nikola Batušić: *Povijest hrvatskoga kazališta*, Zagreb 1978.

Primljeno: 1996-11-11

